

5. ELS INICIS DE L'ESCOLA D'ADULTS DE CAN SERRA

Enric Roldán Bermejo

Mestre i pedagog

*Hi ha la voluntat de construir una Escola diferent,
promotora de la vida cultural de la comunitat.
Aquesta Escola d'Adults no té sentit
desvinculada de les organitzacions de base.
Sindicats i associacions ensenyen a llegir la realitat.*
Jaume Botey i Vallès

Fa 50 anys... algunes dades

L'Hospitalet de Llobregat de l'any 1972 tenia 251 672 habitants i havia doblat la població en els últims deu anys. L'alcalde era José Matías de España Muntadas, membre destacat de la FET (*Falange Española Tradicionalista*) i les JONS (*Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista*), diputat provincial i procurador a les *Cortes Españolas*, amb una fidelitat absoluta al règim franquista. España estava sota el dotzè govern de Franco que comptava amb sis militars, dos d'ells amb els càrrecs més importants, ell mateix i Carrero Blanco, com a vicepresident. També formava part del govern el Secretari General del Movimiento, Torcuato Fernández Miranda. El Ministre d'Educació era Villar Palasí, que va fer la Reforma Educativa de 1970 que instaurava l'EGB i el BUP i per tant, l'ensenyament obligatori fins els 14 anys. Així també, es creava la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED). La llei promovia que a les regions on a més del castellà s'utilitzés una altra llengua, es creés una assignatura obligatòria en aquesta llengua, cosa que trigaria anys a fer-se realitat.

El panorama de la nostra ciutat a nivell educatiu era, com a mínim, escandalós: 10.000 criatures al carrer, sense escola. Poc més tard, durant el bienni 1973-75, el mateix govern franquista es va veure obligat a fer 10 escoles, les conegudes com les del "Pla d'Urgències". Més de 25.000 persones eren analfabetes (i ho eren aquelles que

signaven el DNI amb una creu) i gairebé 75.000 més no tenien els estudis de primària complerts. Algunes d'elles sabien dibuixar la seva signatura i per aquest motiu ja no es consideraven persones analfabetes.

Només hi havia un institut públic, el Torras i Bages, ubicat al barri de Can Serra. I un únic Centre de Formació Professional, el Sanz Orrio que depenia del Ministeri de Treball. Tampoc hi havia Escoles d'Adults oficials, no es tenien notícies de l'Educació Infantil i molt menys encara de l'Educació Especial. Aquestes són unes dades que demostren quina era la desídia del règim franquista envers l'educació, sobretot de l'educació de les poblacions on majoritàriament hi vivien persones treballadores moltes d'elles immigrants provinents d'arreu d'Espanya.

Al barri de Can Serra els primers veïns hi van arribar el 1966. A principis dels anys 70 hi havia un 7% de persones que no sabien llegir. El 42% no tenien els estudis primaris acabats. Només el 2,5% tenia el batxillerat superior i el 0,7% estudis universitaris. Per comparar aquesta dada amb Barcelona, al barri de la Trinitat de Barcelona aquest darrer percentatge era del 2,6% i a La Bonanova del 23%.

El govern de Franco feia unes campanyes d'alfabetització per a passar les proves del *Certificado de Estudios Primarios* i aquelles persones que no superaven l'examen obtenien el que anomenaven targetes de *Promoción Cultural*. També alguna fàbrica organitzava aquestes proves, com la Caralt-Pérez del carrer de l'Aprestadora del barri de Santa Eulàlia. El 1972, el *Ministerio de Educación* tenia per a tota la ciutat 7 mestres alfabetitzadors (5 *varones* i 2 *señoritas*) segons consta en els documents de la *Concejalía de Cultura* de l'Ajuntament, dipositats a l'Arxiu Municipal. Les classes es distribuïen de la següent manera: *Escuela Graduada Joaquin Costa*, 1 classe; *Colegio Nacional Onésimo Redondo*, 2 classes; *Agrupación Escolar Calvo Sotelo*, 2 classes; *Agrupación Escolar Eugenio D'Ors*, 2 classes; *Hilaturas "Caralt-Pérez"/ Calle Aprestadora Española*, 1 classe.

En les cinc convocatòries de l'examen per a obtenir el *Certificado de Estudios Primarios* van aprovar 444 persones. Amb aquest ritme s'haurien necessitat una mica més de dos segles per aconseguir que

totes les persones que no tenien el certificat el tinguessin. Així estàvem en aquells últims anys del franquisme. Aquestes són unes dades que demostren quin era el valor que donava el règim franquista a l'educació, una mostra més del càstig cultural i educatiu que va infringir aquell règim dictatorial a la seva població més necessitada, la classe treballadora. En aquest context, el mes de març de 1972 s'inicia el que seria l'Escola d'Adults de Can Serra.

Comença l'Escola d'Adults de Can Serra al D-6, als locals parroquials.

A finals del 1971, tres joves de La Torrassa, en Ricard Sales Salom, el meu germà Ismael Roldán Bermejo i jo mateix, havíem decidit d'anar a parlar amb la directora de la *Escuela Nacional Ramón y Cajal*, ubicat al carrer Albareda, per demanar-li una aula per poder fer classes a cosins i amics dels cosins dels germans Roldán que havien arribat del *pueblo* feia poc temps. Arribats amb experiències laborals com a treballadors del camp, aquí a la ciutat treballaven en fàbriques, molts d'ells a la SEAT com a peons especialistes. Si volien pujar de categoria laboral, a oficial de tercera, necessitaven superar unes proves escrites de coneixements bàsics. La majoria d'ells havien anat poc a l'escola o gairebé no hi havien anat i necessitaven ajut per a poder superar-les. Intentàvem ajudar-los, però necessitàvem un espai més adient que els menjadors de casa nostra per poder fer-ho.

Vam pensar que aquesta escola Ramón y Cajal podia ser un bon lloc perquè era un centre escolar i es trobava al nostre barri. I vam anar a parlar amb la seva directora i fer-li la nostra petició. Molt amablement ens va donar una resposta que sobretot ens va suposar un bany de realitat. Ens deixava les aules per a qualsevol classe d'ensenyament menys per allò que li demanàvem, donar classes a persones amb estudis de primària incomplets. Això, ens va dir, només ho podien fer mestres nacionals, representants de l'Església o de la Falange. Mestres nacionals no érem, atès que el Ricard i l'Ismael estudiaven Medicina i jo Magisteri. Amb l'Església del nostre barri no hi teníem relacions, i amb la Falange estava clar que ni en teníem, ni en volíem.

Què fem? Vam pensar en anar a parlar amb en Josep Maria Monferrer que havia estat professor de religió del Ricard i meu al curs Preuniversitari, quan estudiàvem al COPEM¹. Ell ens va il·luminar. Ell vivia a Can Serra, formava part de la comunitat d'escolapis que hi havia en aquest barri on el rector de la parròquia era en Jaume Botey. Ens va comentar que el Jaume tenia la intenció de fer que al seu barri hi hagués una escola per a persones adultes i ens va posar en contacte amb ell. Ens vam trobar al pis on vivien, el 12è 3ª del bloc H26 del polígon de Can Serra. Va ser una d'aquelles converses que queden enregistrades a la retina per sempre. En Jaume, en poca estona i amb quatre paraules, ens va obrir els ulls. Ens va impactar aquell rector d'una església que no tenia església... No estàvem acostumats a mossens d'aquest tipus i a esglésies d'aquella mena. Tot van ser facilitats; les portes que ens havien tancat al nostre barri aquí se'ns obrien per poder iniciar les classes en els locals que tenia la parròquia, uns baixos ubicats en els primers blocs que es van fer a Can Serra, per cert molt diferents dels que amb posterioritat s'hi van construir. Les classes les vam iniciar als baixos del D-6.

Locals D6, on es van iniciar les classes per a persones adultes de Can Serra.

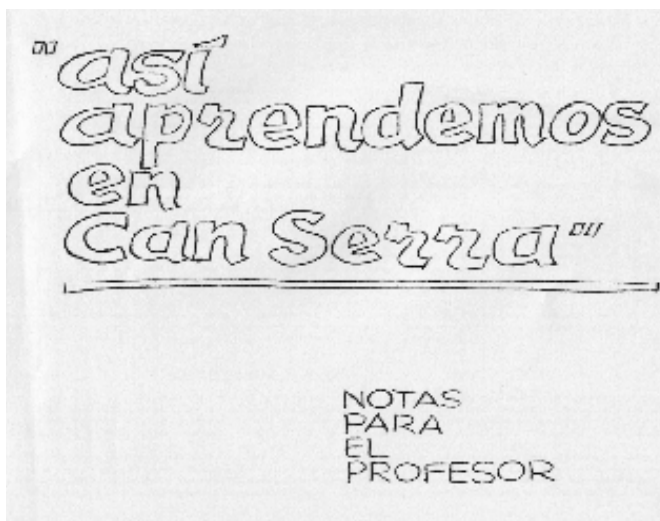
Recordo que abans de començar les classes vam fer una mica de difusió pels diferents blocs de Can Serra anunciant que a partir del mes de març de 1972 començaria a funcionar un espai on s'impartirien classes a les tardes per a aquelles persones que ho necessitessin. Hem de dir que van començar les classes amb pocs alumnes: al final

de curs vam arribar a tenir-ne poc més de 20. Els primers mestres van ser la Magdalena Sendra, escolàpia, el Jorge Linés, estudiant d'enginyeria, i els tres xavals de La Torrassa, el Ricard, l'Ismael i l'Enric. Molta il·lusió, molta dedicació i ben segur que poca formació però, sobretot, molt de respecte cap a les persones que tindriem al davant. En Jaume Botey, sabedor d'aquestes mancances ens va suggerir algunes lectures i en especial, dos llibres d'un pedagog brasiler, Paulo Freire: *La Pedagogia como práctica de la Libertad* i *Pedagogia del Oprimido*²; les edicions en català encara trigarien a arribar. Els llibres foren localitzats a la desapareguda llibreria PPC (Propaganda Popular Católica) del carrer de la Canuda 9. Més endavant em va recomanar *¿Extensión o Comunicación ? La concientización en el medio rural*³.

A tota escola el que cal en primer lloc, és conèixer i estimar el propi país fins els últims detalls.

Paolo Freire deia: «L'Educació necessita tant de formació tècnica, científica i professional com de somnis i utopia». A L'Escola d'Adults de Can Serra no li faltaven ni somnis, ni utopia... i a poc a poc vam anar aprenent a impartir classes a persones adultes. En Jaume en va ser el màxim responsable, (estava al davant, al costat, al darrera, a dalt...) i va possibilitar que aquella Escola d'Adults, es consolidés. Moltes persones vam col·laborar de forma voluntària destacant sobre totes la mestra Mercè Romans, incorporada poc temps després d'iniciar-se les classes i que va ser la seva ànima pedagògica. De seguida, quan ja es va legalitzar el funcionament de l'Escola, va constar com a directora pedagògica. La Mercè va implementar el mètode d'alfabetització seguint la pedagogia de Paolo Freire, referent pedagògic de l'Escola, i l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura a partir de "Paraules Generadores", paraules que tinguessin sentit, que permetessin el coneixement de la realitat on es vivia: piso, llave, cola, autobus, médico, paisano, barrio, vecino, compañero, trabajo, fábrica, huelga, excursión, chiquillo, buzón.

El llibre *Así aprendemos en Can Serra* de Mercè Romans es transformaria uns anys més tard en *Así aprendemos los adultos en L'Hospital* i el 1981, en *Así aprendemos los Adultos* quan es va fer difusió per Espanya del mètode d'alfabetització que s'utilitzava a Can Serra.

Notas para el profesor de *Así aprendemos en Can Serra*.
Font: AMHL 862-3-3-1-072917-01⁴

Así aprendemos en Can Serra.
Biblioteca del Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

Encara que érem una Escola on les persones que hi ensenyàvem ho fèiem de forma voluntària, en Jaume contribuïa i molt, a que hi hagués professionalitat, mètode, organització i responsabilitat.

Per no deixar res a la improvisació, alguns estius com el de 1974, un grup de mestres ens anàvem a l'Alforja, a la casa que ens deixaven uns amics del Jaume, per preparar el curs següent. Ell no deixava res a la improvisació, ell tenia al cap i sobretot al cantó del cor del cap, la idea d'escola que volia aconseguir i com sempre, ho volia fer tot compartint-la amb més persones. Per al Jaume, el treball col·lectiu era fonamental per poder avançar. Va ser la persona clau perquè aquella escola comencés fa 50 anys i continués fent-se gran. Es diu que juntament amb l'Escola d'Adults de La Mina de Sant Adrià del Besòs, van ser les dues primeres "noves" escoles d'adults de Catalunya. Uns mesos més tard, a la tardor del 72, la Parròquia del veí barri de Sant Ramon de Barcelona obté el reconeixement de la seva Escola d'Adults.

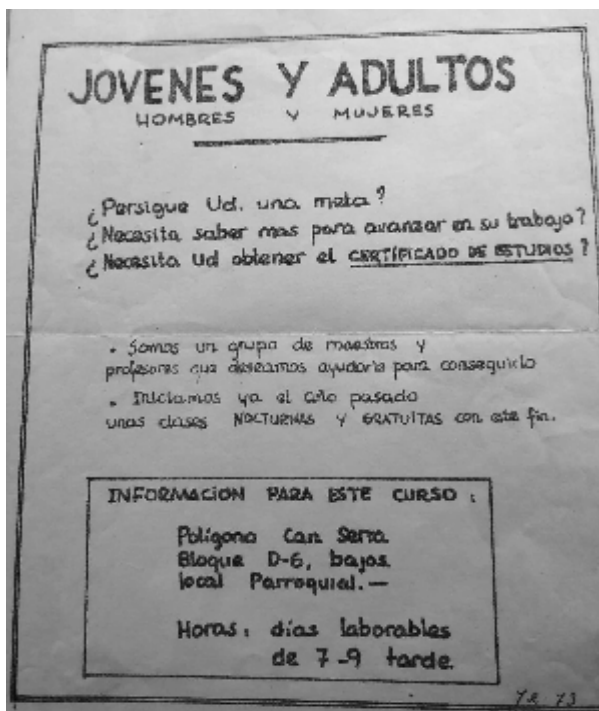
Freire deia: «El mètode a seguir havia de ser actiu, dialogal, crític i criticador. No es tracta d'ensenyar-los a repetir paraules, ni tampoc es restringeix a desenvolupar la capacitat de pensar-les segons les exigències lògiques del discurs abstracte. Per aquest motiu, sorgeix una nova metodologia educacional: l'alfabetització... que se centra a conscienciar. L'alfabetització és fonamentalment un mètode de cultura popular que, a la vegada, es tradueix en una popular: no hi ha cultura del poble sense la seva política. Per això, la seva feina se centra a conscienciar».

El primer trasllat. Les classes es fan a l'Institut Torras i Bages

*A la vez que aumentaban nuestra capacidad de convocatoria,
asumían y dignificaban los valores culturales auténticos,
y también el esfuerzo para aplicar los contenidos
de conocimientos instrumentales a los intereses de los alumnos.*

Mercè Romans

Al curs següent (1972-1973) ens van traslladar a l'Institut Torras i Bages, el primer institut públic creat el 1968, gairebé 30 anys des-

Octaveta informativa de l'Escola d'Adults de Can Serra. (Curs 1972-73).

prés d'instaurada la dictadura en una ciutat que ja superava els 200.000 habitants. N'era director Jordi Rodà el qual havia succeït a Josep Maria Jaumà que en va ser el primer director. Jaumà va escriure el llibre *Els meus Instituts*⁵, on anomenava el seu de l'Hospitalet com a "Hostal Gran". Durant algun curs ell també va donar classes a l'Escola d'Adults. Jaume Botey era professor de religió i hi feia les classes un pèl diferents al que era habitual, tal com em va comentar Manel Sorribes antic alumne seu:

Era l'any 1971 i a les seves classes de Religió hi havia compromís, solidaritat i justícia. Recordo que vam fer un treball sobre el països del tercer món a classe. En Jaume ens va organitzar per grups, era de poca lligó magistral i molta acció pràctica i experiència viscuda. Ens va repartir uns fulletons d'una organització de cooperació que es

deia Agermanament dels que encara en guardo un. El fulletó diu a la seva primera pàgina: Hay personas que comen, Hay personas que no comen y las Hay que no dejan comer. Vam cercar informació sobre alguns països a partir de la seva situació social i política i de les responsabilitats dels països de l'anomenat primer món en aquesta situació i de les possibles accions que podíem fer per lluitar per un món més just, solidari i en pau.⁶(Manel Sorribes)

No estàvem acostumats a professors de religió com ell, ni a rectors de parròquies com ell. Sense cap mena de dubte ell va ser el facilitador perquè les classes de l'Escola d'Adults les traslladessin dels locals D-6 a les aules de l'Institut

Institut Torras i Bages.

Foto de Juan Ciuret. AMHL 101 AF 0003390/ax. Juan Ciuret

La Mercè Romans s'incorporà a l'equip de l'escola i només en Ricard Sales, la Magdalena Sendra i jo mateix, vam continuar-hi. La Mercè serà la que portarà la direcció pedagògica, es convertirà ràpidament en un referent per a tots nosaltres i com ja he comentat, la que més interioritzarà la pedagogia de Freire, tot adaptant i aplicant el seu mètode a la realitat urbana de Can Serra. Els altres vam seguir les seves indicacions i també el vàrem aplicar. El mètode de les "Paraulles Generadores" seria el mètode d'alfabetització de l'Escola d'Adults.

El trasllat a l'Institut va suposar un increment d'alumnes: el curs 1972-73 vam arribar als 60 alumnes i al següent fins a uns 80, tal com certifica aquesta referència de Sant Benet, la parròquia del barri.

Una de les dificultats d'aquestes escoles és la captació de l'alumnat; malgrat tot, nosaltres som optimistes perquè hem arribat a uns 80 alumnes. Totalment gratuïta, funciona diàriament de 7 a 10 del vespre. Per ara, i en espera de locals propis, ens deixen les aules de l'Institut. Durant aquests dos cursos, uns 40 alumnes han tret el Certificat d'Estudis Primaris (Comunitat Cristiana de Can Serra. Parròquia de Sant Benet. juliol de 1974)

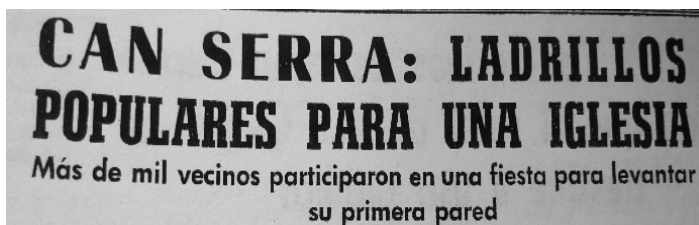
Els alumnes es distribuïen en quatre grups: un d'alfabetització estricta (5 a 10), un de dones casades, de nivell molt elemental (15), un d'homes del ram de la construcció, també molt elemental (15) i un de joves de 16 a 25 anys (el curs 1973-74 uns 40), dels quals 22, assoliren el Certificat d'Estudis Primaris.

En quan al "mètode", seria voluntat de l'equip de mestres l'aplicació sistemàtica del mètode Freire; és a dir, l'entrega de coneixements instrumentals i simultàniament consciència de la pròpia situació. Però Freire no pot aplicar-se directament al món urbà. L'adaptació vindria iniciant el diàleg a partir dels propis interessos dels alumnes. Per l'any que ve tenim ja preparat un sistema més personalitzat. (Valoracions i Reflexions de Jaume Botey)

Les classes es feien en dues aules el curs 1972-73 i en tres el 1973-74. Això ens feia assemblejar més al que era una escola. Mentrestant el rector, els seus companys escolapis, la comunitat cristiana del barri, veïns, veïnes, militants, continuaven insistint a l'Ajuntament per a que concedís permís per fer uns nous locals parroquials, una nova església, no com Déu manava sinó com la comunitat i el barri volia, uns locals polivalents que tant poguessin servir per pregar, com per educar i perquè els veïns i veïnes tinguessin un lloc on poder reunir-se.

El canvi d'alcalde, la substitució de Matías de España per Vicenç Capdevila, també va representar un alè d'esperança per al barri de Can Serra. Es van parar per dos anys les llicències de construcció desbo-

cada i per fi, s'autoritza la construcció dels locals de la parròquia com a primer servei col·lectiu pel barri.

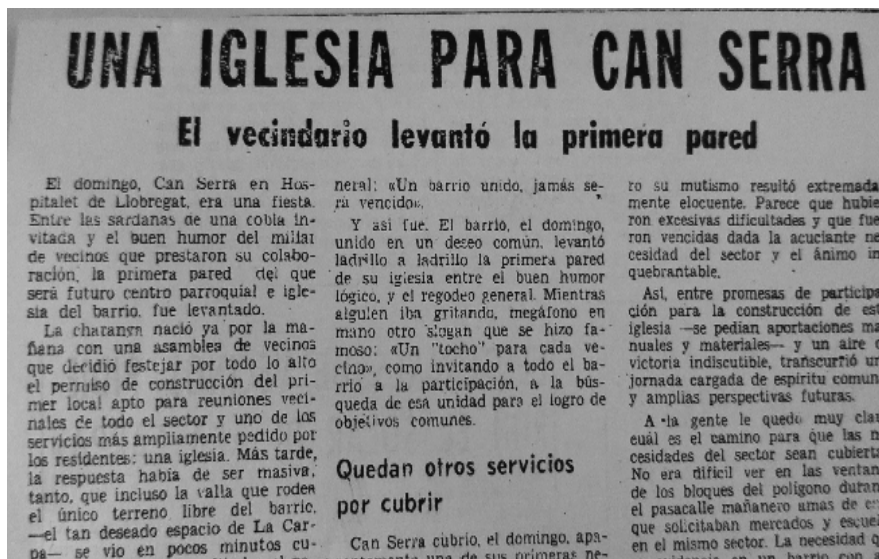

Tele/eXprés del 22 de juliol de 1974

Diaris com *Tele/eXprés* i *Diari de Barcelona* es van fer ressò d'allò que passava a Can Serra i van publicar la notícia de la construcció popular de l'església. Creients, no creients, ateus, la van construir. Recordo a dues persones que eren destacats membres del moviment obrer de CCOO, l'Antonio Ruiz i el Jaume Valls i molts d'altres. En Manuel Domínguez, el president del CELH, ens ha recordat que el seu pare va ser el que va fer l'entrada d'aquesta nova església, que poc temps després serà batejada com la *Casa de la Reconciliació*, que se'n podria anomenar la "Catedral del Samontà". Uns quants alumnes de l'Escola d'Adults van estar entre les persones que van aixecar aquesta església.

Cal notar que el grup sencer dels 80 alumnes sent els futurs locals de la Parròquia ja com a propis: les dones reparteixen la propaganda i recullen papers per vendre, 10 del grup de joves han vingut a treballar de peons i 4 dels homes del ram de construcció hi invertiran totes les seves vacances per anar construint-los. (Jaume Botey)

L'organització de l'escola es va consolidant amb la direcció de la Mercè Romans i també tres grups d'aprenentatge: alfabetització, neoelectors i certificat d'estudis primaris. L'Escola començava a tenir més alumnes, però no era fàcil incrementar-los. El primer curs, 7 alumnes van obtenir el Certificat d'Estudis Primaris. El 8 de novembre de 1972 s'havia legalitzat l'Escola i es va poder adherir a la *Campaña Nacional de Alfabetización y Promoción Cultural de Adultos*. Un alumne, el Miguel, deia: *Para mí lo más grande ha sido sacarme el*

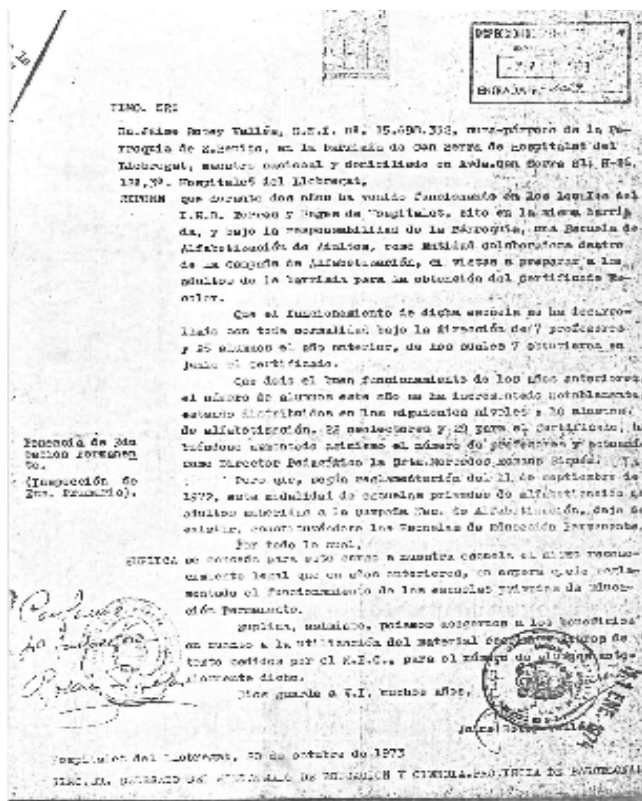
Diario de Barcelona, 23 de juliol de 1974

Certificado, i la Juana també estava enormement contenta d'haver-lo aconseguit después de tanto esfuerzo, de ir a clases por la noche, teniendo criaturas pequeñas... Aquests extractes, recollits en el llibre del Jaume Botey *Cinquanta quatre relats d'immigració* són una mostra de la importància que tenia aquest títol bàsic per a les persones que, durant la seva infantesa i joventut, havien estat exclosos del sistema educatiu. L'Escola d'Adults de Can Serra va ser la seva oportunitat per recuperar el seu dret a l'educació.

De manera paral·lela, al local parroquial D-6 va començar a funcionar l'Escola Social, gràcies a l'excel·lent tasca que hi estava fent l'assistenta social, la Maria Pilar Massana. Ho feia per encàrrec de la Parròquia i gràcies a la bona entesa amb Càritas, va poder ampliar-hi la seva dedicació. Aquest centre va actuar primer com a una sub-delegació de l'ICESB (Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona) i de forma experimental, hi van participar 30 alumnes, cosa que va animar a plantejar-se diversos objectius com els de passar de sub-delegació a delegació, muntar una sub-delegació pròpia en un barri veí i organitzar l'Escola a tres nivells: Iniciació, per a joves de 15-17

anys; avançat, pels de 18 a 20 anys i un grup per a adults sobre moviment obrer i problemes laborals⁷.

Mentrestant, en Jaume continuava demanant el reconeixement legal per a l'Escola d'Adults, el mateix tractament que rebien les escoles privades d'Educació Permanent, per tal de poder rebre el material escolar i els llibres de text cedits pel *Ministerio de Educación*. Ell insistia en la legalització perquè volia que els alumnes tinguessin l'oportunitat d'aconseguir el Certificat d'Estudis Primaris, només possible si era reconeguda. I per això feia escrits com aquest, dirigit al *delegado del Ministerio* de la província de Barcelona.

Jaume Botey: Sol·licitud de legalització.
AMHL 862-3-3-1-072917-01-1973-12-30

Después de la construcción de la Casa de Reconciliación, en la que participaron muchos de los alumnos de la Escuela, las clases y actividades pasaron a darse en los nuevos locales, coincidiendo con un crecimiento de la Escuela, tanto en alumnos como en profesores. Estos, en su mayoría eran del barrio y así conocían su realidad y sus luchas. A partir de este momento la Escuela empieza a ser conocida ampliamente en el barrio y aun fuera de él.

Extracte d'un informe de Jaume Botey i Vallès, rector de la Parròquia

**DOMINGO
DÍA 24 DE JULIO**

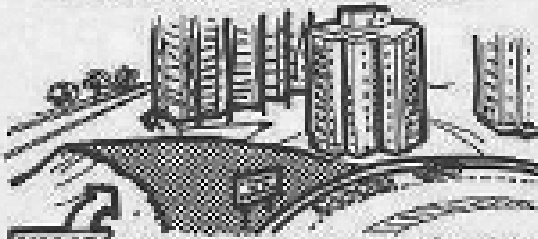
**COLOCACIÓN DE LA
"PRIMERA PARED"
DE LOS LOCALES DE LA PARROQUIA
PARA EL BARRIO DE CAN SERRA**

PROGRAMA

7 TARDE: INAUGURACIÓN DEL ACTO CON ASISTENCIA DE PADRINOS A CARAS DE LA CABA "PARROQUIA DE CAN SERRA".

8 TARDE: COLOCACIÓN DE LA PARED CON LA PARTICIPACIÓN DE TODOS LOS VECINOS.

* Invitados los señores: [illegible], [illegible] y [illegible]
de las casas [illegible] de la PARROQUIA.
* La construcción, [illegible] la [illegible] de [illegible].

LUGAR: EN LA CARRERA ALTA, DE CAN SERRA, PRÓXIMO A LOS BARRIOS B Y B2-B.

QUEDA INVITADO VD. Y SU FAMILIA

Edici. 8.2.1. (Imp. Josep M. [illegible]) 1971. 10.000/100

Cartell fet per Andreu Trilla, professor de l'Escola i més tard, rector de la parròquia de Can Serra. (AMHL 862-3-3-1-072917-06-02)

La Casa de la Reconciliació en construcció

GUARDIA 1974-75

2.1.- El presente curso se inauguró el día 9 de Octubre. El número total de alumnos matriculados es de 60 y sus edades oscilan entre los 17 y los 45 años.

2.2.- Turnos y distribución por grupos. Las clases se imparten diariamente,

De 4 a 6 de la tarde:

- Grupo de una hora, con un profesor de 15 minutos. Están al nivel de nivelación y preparación para G.E.P. (nivel "A"). Todos los alumnos tienen clase de teoría y confesión.

De 7 a 10 de la noche:

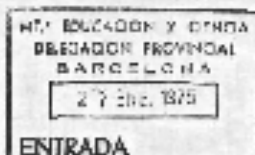
- Nivel "A" (nivelación y G.E.P.) asisten 20 alumnos.
- Nivel "B", asisten 30 alumnos que han superado el G.E.P. y que se preparan para Graduado Escolar.
- Graduación, 10 alumnos.

2.3.- Reparto de asignaturas y grupos por día:

DÍA	NIVEL "A"	NIVEL "B"
Lunes	Lengua	Matemáticas
Martes	Lengua	Lengua
Miércoles	Matemáticas	Francia
Jueves	Matemáticas	Química, Física y Quím.
Viernes	Ciencias Sociales	Geografía

2.4.- Cuadro de Profesores:

- Nivel "A" Mª Mercedes Rosano Sigüenza, maestra nacional y Extra. pedagógica de la Escuela.
- Colas Salimón Balmaña, licenciado en biología.
- Barquero Roldán, profesor G.E.P.
- Mercedes Potos, licenciada en matemáticas.
- Teresa Solé Mariño, profesora de Teoría y Confesión.

- Nivel "B" Montserrat Llovera, licenciada en biológicas
- Jaime Botey Vallés, maestra nacional y licenciada en Historia.
- Andrés Trilla, licenciado en Teología.
- Manuel Martínez Simón, ingeniero industrial.

El primer equip de mestres en els nous locals de la parròquia.

El segon trasllat als nous locals de la Parròquia, la nova església, la catedral del Samontà, la Casa de la Reconciliació.

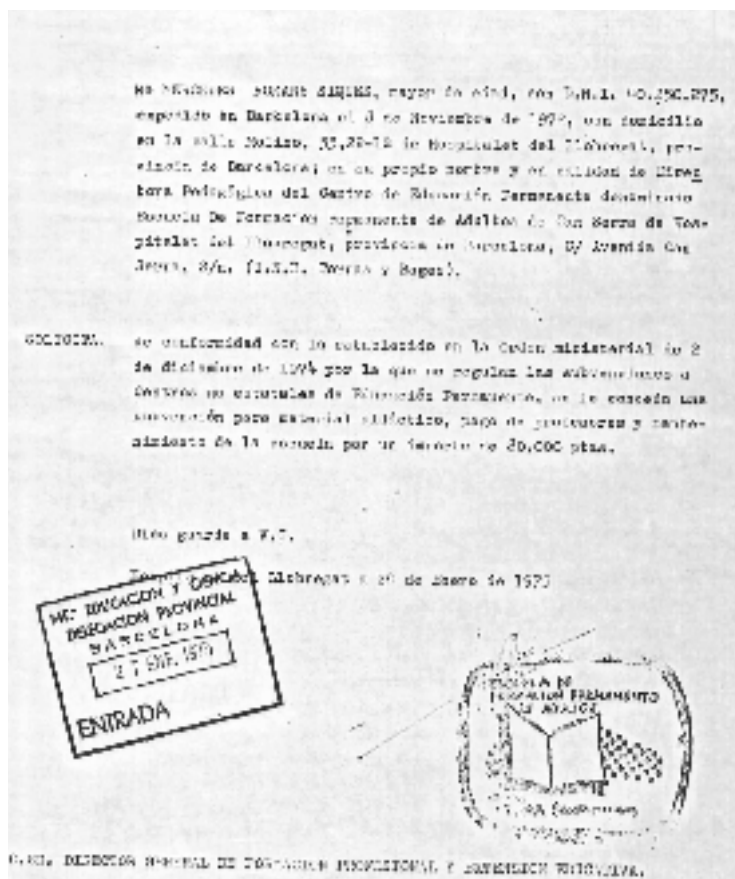
No hi ha democràcia sense els coneixements que permeten entendre el món.

Pilar Benejam i Arguimbau, pedagoga i geògrafa

Començar les classes als nous locals de l'església va suposar un pas endavant cap a la consolidació de l'Escola i sens dubte, va servir perquè fos coneguda més enllà del barri de Can Serra. Bona part de les dones, homes i joves que venien a classe havien col·laborat en la construcció d'aquell espai. Hi havien més alumnes, hi érem més mestres. Hi havia molta esperança, molta il·lusió, molta emoció. L'organització de l'Escola s'havia treballat durant l'estiu anterior en una casa de l'Alforja i, a part dels mestres que figuren en el document anterior, n'hi havia d'altres que també col·laboraven en les classes però que no era molt "recomanable" que figuressin en els documents que s'enviaven al delegat provincial del *Ministerio*. Eren persones molt significades políticament com el José Fariñas (en aquells moments responsable polític del PSUC a l'Hospitalet), i els filòsofs Paco Fernández Buey i el que va ser el seu professor, Manuel Sacristán, ambdós militants del PSUC que havien estat expulsats d'un sistema universitari del quan en serien, més tard, catedràtics.

Recordo una conversa al pis dels "capellans", el del bloc H 26, amb Paco Fernández Buey i la seva companya Neus Porta, que també va col·laborar amb l'Escola. També hi era el Jaume Botey. Allà vaig tenir la sensació que en sabien molt. El meu amic Ricard Sales i jo havíem d'explicar-los alguns detalls de l'Escola, dels alumnes que teníem, perquè es volien incorporar com a professors. Ens van preguntar aspectes sobre la tipologia de l'alumnat de l'Escola, que era diversa però que tenia el denominador comú de les ganes de saber, de creure que amb l'educació podien millorar la seva situació personal, laboral... el seu barri... Hi havia alumnes amb una gran consciència de classe, altres que no eren conscients que la tenien, altres que no la tenien. També hi havia l'alumne que volia ser guàrdia civil, o la mare que volia saber llegir les cartes del seu fill que estava fent la mili a molts centenars de quilòmetres i que també volia ser capaç de respondre-li alguna carta. O aquell que volia aconseguir el carnet de conduir i necessitava aprovar la teòrica.

La Mercè Romans cada vegada tenia una presència més decisiva a l'Escola. Era la persona que, en tots els informes, escrits i peticions que feia el Jaume com a rector de la parròquia al delegat del *Ministerio*, constava com a directora pedagògica. I recordem allò que ens va dir la directora del Ramón y Cajal, de que l'Església sí que podia ser paraigües d'una escola d'adults... Va haver-hi un moment en que la Mercè Romans, en qualitat del seu càrrec, també sol·licitava subvencions al *Ministerio*, tot acollint-se a una ordre ministerial que regulava les subvencions a centres no estatals d'educació permanent.

Mercè Romans: Subvenció demanada.
(AMHL 862-3-3-1-072917-01-1975-01-24).

L'Escola va passar per un moment delicat pel que fa a la qüestió econòmica; no hi havia cap ingrés, cap subvenció, era totalment gratuïta i el professorat completament voluntari i així estàvem quan finalment, algunes de les subvencions sol·licitades van arribar i van donar un respir perquè l'Escola continués de la mateixa forma alguns anys més, essent gratuïta i amb professorat voluntari.

Estiu del 1974, estada a l'Alforja. Una mena d'Escola d'Estiu

La educación necesita tanto de formación técnica, científica y profesional como de sueños y utopía.

Paulo Freire

Hi havia una necessitat, ja explicitada alguna vegada, d'intercanviar entre el professorat voluntari allò que cadascun de nosaltres feia a les classes, d'alimentar-nos els uns amb els altres. Calia una certa coordinació, doncs un mateix grup el teníem més d'una persona. Necessitàvem saber que era allò que feia cadascun de nosaltres amb el mateix grup i no sempre això era possible o al menys no era tant possible com necessari. Recordo un dia, quan ja donàvem classes a la Casa de la Reconciliació, que en una reunió, el Jaume va dir que volia saber el que feia l'un i l'altre amb el seu grup d'alumnes. Una vegada més, anava creant a tot el grup la necessitat de fer una mena d'equip pedagògic atès que fins aleshores tots hi posàvem bona voluntat i molta il·lusió però ens faltava formació pedagògica i una certa cohesió d'equip. Es va proposar a tothom que pogués, anar a un poblet del Baix Camp, l'Alforja, on uns amics del Jaume li deixaven una casa perquè durant uns dies de juliol hi féssim una estada amb la finalitat de preparar el proper curs de l'Escola d'Adults. Organitzar les classes, elaborar materials, reflexionar sobre la distribució d'alumnes... uns dies de reflexió, de discussió, d'intercanvi. Vam reforçar la idea de que havíem de tenir diferents nivells: alfabetització, neolectors, Certificat d'Estudis Primaris.

Fa pocs mesos la directora actual de l'Escola d'Adults, la Carme Mestres, em deia que ara entenia el perquè aquesta classificació de grups l'havien continuat mantenint a l'Escola, a diferència de les al-

tres escoles d'adults que no la utilitzen quan fan referència als nivells que tenen. Gairebé cinquanta anys després, aquella distribució de nivells que es va decidir, continua vigent. Aquella estada a l'Alforja va ser una mena de petita Escola d'Estiu en la que vam dedicar una part del mes de juliol a la formació, a l'intercanvi d'experiències, de metodologies i sobretot vam compartir il·lusió. Vam ser-hi la Mercè Romans, La Mercè Potau, la Montserrat Llovera, el Jaume Botey...

Per a mi va significar tenir més relació personal amb el Jaume, compartíem habitació i suposo que davant de la meua ignorància en molts temes, em va recomanar entre d'altres, la lectura d'alguns llibres i sobretot un de Jean Touchard, *Historia de las Ideas Políticas*⁸. Dit i fet, aquest llibre el tinc a la meua biblioteca des de fa més de 47 anys... I com a curiositat he de dir que durant una tarda de temps lliure a l'Alforja, vam caminar pels voltants del poble guiats per un altre conegut del Jaume i vaig descobrir que en aquell poblet del Baix Camp també existia el camí de França, un d'aquells senders que van servir perquè algunes persones poguessin fer la seva fugida del nostre país una mica més segura.

Alumnes, classes, sortides, records...

Dicen que hay tierras al este donde se trabaja y pagan...
(de la cançó *Aragón*, de **J.A. Labordeta**)

Costava que vinguessin alumnes a l'Escola. Però les classes a la Casa de la Reconciliació van significar la seva consolidació; no havia de passar molt temps fis a arribar a les 400 persones. Dones i homes d'edats compreses entre els 17 i els quasi 50 anys. La immensa majoria persones immigrades d'arreu d'Espanya. Treballadores i treballadors amb un nivell diferent de consciència de classe però que posaven en valor l'Escola i la possibilitat d'aprendre.

La primera vegada que vam sortir de Can Serra per anar a fer la prova del Certificat d'Estudis Primaris va ser inoblidable, il·lusionant. Vàrem anar a una escola de Pedralbes que ens havia facilitat la ins-

pectora Sara Blasi, bona amiga del Jaume, i que ho va fer possible. Sortir del Sud per anar al Nord tot travessant la Diagonal, va ser un fet inesborrable de la nostra memòria. Quanta alegria aconseguir el Certificat! Sense ser-ne massa conscients, estaven recuperant la dignitat que se'ls havia robat durant tants anys d'abandonament de l'educació de les persones treballadores d'aquest país.

L'assistència a classe per part dels alumnes no sempre era regular. Les condicions laborals, la gestió de la casa per part de les dones que tenien criatures petites, a vegades no feia possible aquesta regularitat en l'assistència. Durant els primers temps vam tenir una baixa especial: un dia a classe, el Pablo, el marit de la Juana, va sofrir una perforació d'estómac i sort que hi havia el meu germà Ismael que era quasi metge i el van portar a l'Hospital. L'ensurt va ser considerable. Però quan es va recuperar, en Pablo va tornar a les classes; el Certificat se li resistia però finalment crec que va aconseguir el carnet de conduir en superar la teòrica.

Com que no disposàvem de materials per fer les classes, malgrat en Jaume no deixava de reclamar-los, un dia va aparèixer un esquelet en una classe de l'Escola. El Ricard Sales havia d'explicar el cos humà en una classe de ciències naturals i com que estudiava Medicina no se li va ocórrer res més que agafar un esquelet del Clínic, demanar el cotxe al seu oncle i portar-lo a l'Escola. Crec recordar que no va esperar el permís per treure l'esquelet de la Facultat. L'esquelet va ser molt ben rebut per tot l'alumnat i en acabar les classes l'esquelet va tornar al seu lloc, al Clínic.

L'Escola organitzava sortides com la que es va fer per veure l'ordinador que hi havia a l'Ajuntament de Barcelona. Espectacular. Tota una habitació per ubicar un ordinador que tenia menys capacitat que la que té actualment un mòbil. Una sortida al centre de Barcelona i conèixer una màquina del futur, un ordinador. Vam tornar a l'Escola amb aquelles fitxes perforades del sistema binari. Suposo que la sortida va ser possible gràcies a les gestions del Pere Brunet, un expert en temes informàtics que treballava a la UPC i de la qual arribaria a ser-ne catedràtic. Una altra sortida del barri que resta a la memòria per a sempre.

Mentrestant a Portugal passaven coses que causaven enveja. Fa 48 anys un exèrcit amb els seus fusells no van disparar bales sinò tan sols clavells d'esperança per alliberar un poble d'una dictadura al so de *Grandola, Vila Morena*. Això també penetrava a l'Escola. El Manolo Martínez, company que també donava classes a l'Escola, va ser un dels que van anar a Portugal, molt il·lusionat i en va tornar entusiasmats. El 25 d'abril va ser un tema a parlar a les classes. També alguns alumnes molt conscienciats, alguns d'ells militants de les CCOO, ens explicaven a la resta què era allò del *Juicio 1001*, el perquè a militants d'aquest Sindicat se'ls demanava 20, 19, 18, 15 anys de presó. Entre aquestes persones hi havia Marcelino Camacho, l'advocat Nicolás Sartorius, el sacerdot García Salve. I recordo que es va aconseguir rebaixar finalment les condemnes.

D'altra banda, sempre he tingut el convenciment que no vam fer prou per evitar l'execució de Salvador Puig Antich quan va ser condemnat a mort per l'assassinat del policia Francisco Anguas, per un tribunal militar que entre d'altres irregularitats no va acceptar la petició de la defensa, la de la prova balística. Segur que no hi vam fer prou.

A les classes també es parlava dels partits de fútbol o altres activitats que s'organitzaven en l'únic terreny no edificable que quedava al barri, el que ocupava la Carpa, el Teatre Popular Portàtil, el Teatre Nacional Desmuntable. Per intentar evitar la construcció de més pisos, s'havia d'ocupar aquell espai al màxim, reduït de lluita del barri, sabent que quant més participéssim d'aquelles accions millor per posar-ho més complicat a la immobiliària que intentava construir-hi.

Luis Valero Merino (1945-2015) en unes imatges de *La piel quemada*

Un dels nostres alumnes, el Luis Valero, va participar en una pel·lícula l'any 1967 com a coprotagonista de la bona pel·lícula de Josep Maria Forn sobre la immigració, *La Piel Quemada*. M'he assabentat fent aquest escrit i a través d'una pàgina de cinèfils⁹ que el Lluís va morir el 2015. Va ser la seva única pel·lícula, i el Ricard Sales em recordava fa poc, que el Luís es va comprar un 127, un Seat, amb els diners que li van pagar per interpretar-la.

Vam tenir la sort que el jove *Cine Club Buñuel*, del barri de Sant Ramon de Barcelona, programés la projecció de *La Piel Quemada* amb l'assistència del director Josep Maria Forn per participar-hi en el fòrum que es feia després de la projecció. Vam decidir anar-hi, acompanyant al Luis Valero i va ser una projecció molt emotiva. Hi va haver el rencontre del Josep Maria Forn amb el Luís. La sala va aplaudir-lo. L'anada al *Club Buñuel* va ser una altra d'aquelles activitats que fèiem fora de l'Escola, una altra que queda al racó de la memòria, en el cantó del cor del cap. El Luís va continuar treballant a la construcció i no va participar en cap més pel·lícula; era un artista que també cantava molt bé, ens ho va demostrar en un final de curs que vam dedicar a anar de tapes per l'Avinguda Torrent (avui Severo Ochoa) de Pubilla Cases, on no hi havia problemes per trobar un bar i on es trobava el cinema més gran de l'Hospitalet, el Navarra.

Vull destacar una vegada més l'enorme respecte que mereixien aquells alumnes que, molts d'ells després de llargues jornades laborals en una època de les famoses hores extres que va instaurar el franquisme, venien a l'Escola; teníem clara la gran responsabilitat que teníem totes les persones que intentàvem ajudar-los a aprendre. Per això les contradiccions que vaig viure l'any de les pràctiques de la meva carrera: anava al matí a una *Escuela Nacional* en el límit de Barcelona i l'Hospitalet a tocar del barri de la Torrassa, la Lluís Vives, on apareixia el mateix Franco o el Papa quan s'explicava el valor absolut en una classe de matemàtiques, on el marc de més d'una pissarra tenia els colors de la bandera espanyola i des d'alguna classe s'escoltaven les veus de les criatures cantant *Montañas Nevadas*, cançó emblemàtica del cançoner falangista. Al despatx de Direcció hi havia una mena de cartell on destacava que la *Visita de Padres* es feia els dimecres de 15 a 15.15h i en lletres molt més grans, gòtiques, hi deia: *Sed breves...*

*La competencia profesional de los profesores unida al interés y fuerza de voluntad de los alumnos, que al finalizar su jornada de trabajo acudían a la escuela, hizo posible que acabara el curso con resultados muy alentadores y que 25 de los alumnos obtuvieran el C.E.P, según examen realizado en Barcelona el día 18 de junio de 1974.*¹⁰

Recordo que a la tarda, a les classes intentàvem conèixer algunes coses de la regió d'alguns alumnes, com l'Aragó, utilitzant una de les cançons més emblemàtiques de José Antonio Labordeta

*Polvo, niebla, viento y sol
y donde hay agua, una huerta;
al norte, los Pirineos:
esta tierra es Aragón.*

*Al norte, los Pirineos
al sur, la sierra callada,
pasa el Ebro por el centro
con su soledad a la espalda.*

*Dicen que hay tierras al este
donde se trabaja y pagan...
Hacia el oeste el Moncayo
como un dios que ya no ampara.*

*Desde tiempos a esta parte,
vamos camino de nada,
vamos a ver como el Ebro
con su soledad se marcha.
Y con él van en compañía
las gentes de estas vaguadas,
de estos valles, de estas sierras,
de estas huertas arruinadas.*

*Polvo, niebla, viento y sol
y donde hay agua, una huerta;
al norte, los Pirineos:
esta tierra es Aragón.*

Al matí, jo treballava en una escola que negava la participació, no només de les famílies, sinó també del professorat. Una escola separada per sexes, en un edifici les nenes i a l'altre els nens. A la tarda, en una escola on un dels seus valors era precisament la participació. Al matí una escola que agonitzava, a la tarda una escola que neixia plena d'esperança, o així ho creia.

L'Escola d'Adults es consolida

*La capacitat d'autonomia d'un adult depèn
de posseir els coneixements instrumentals bàsics exigits
en una societat tecnificada, de tenir consciència del lloc que ocupa
en el model de relacions de producció vigent i del que vol ocupar.*

Jaume Botey Vallés

L'Escola continuava creixent, cada any hi havia més alumnes i més mestres i entre ells, Maria Pau Trayner, Francesc Batallé, Manolo Martínez, Pere Brunet, Andreu Trilla, Montserrat Llobera, Jaume Botey, María Asunción Martínez, Gloria Olivé, María Ángeles Yetaro, José Fariñas, Imma Marimon, Ana Dobón, Robello, Carmen Viader, Carlos Subirana, Martí Rayo, Maria Àngels Batallé, Albert Mayol, Lluís Solà, Baltasar Hernández, José Luís Acevedo, Antoni Ramon, Abel Cela, Francesc Riera i Francisca Santiago.

L'Escola d'Adults de Can Serra per a mi, entre d'altres moltes coses, em va servir per tenir clar que la meua feina havia de ser la de mestre i les casualitats de la vida o no, van fer que, 41 anys després d'aquell 1972, em jubilàs en una d'aquelles escoles del Pla d'Urgències. Va ser la Rubió i Ors, l'única construïda a Can Serra, quan es va convertir en Institut. El Jaume Botey i la Mercè Romans van tenir molt a veure que el meu ofici fos el de mestre. Agraïment enorme a aquestes dues persones que ja no són entre nosaltres però a les que tant dec i devem tants i tantes que vam coincidir en un moment o un altre de les nostres vides.

No vaig començar el curs 75-76. Mentre a la Casa de la Reconciliació s'organitzava el primer grup d'objectors de consciència amb Pepe Beunza, Jesús Viñas, Martí Olivella entre d'altres que també col·laborarien a l'Escola, jo marxava a Ceuta a fer la "mili". No tenia clara l'objecció de consciència o no era prou valent per quedar-me i no anar-me'n a l'Àfrica més d'un any.....

He intentat explicar el que recordava de l'inici de l'Escola d'Adults de Can Serra, però és probable que hi hagi coses que hagi oblidat, o que ben bé no van ser de la manera com ho explico, ben segur que la memòria és selectiva. He aportat alguns documents que m'han ajudat a corroborar algunes de les coses que he explicat; d'altres, molt probablement, quedaran en l'imaginari de cadascú.

Vull donar les gràcies a la Pilar Massana Llorens per la seva generositat en deixar-me tots els materials que el Jaume tenia de l'Escola d'Adults de Can Serra. A l'Arxiu Municipal i al seu tècnic Oriol Valls, per posar fàcil la recerca de més documents sobre l'Escola; al Centre d'Estudis, a la Lídia Santacana, al Joan Camós i al Manuel Domínguez, altres persones "facilitadores". Al company Manel Sorribes. I per les aportacions que m'han fet, el meu amic Ricard Sales i el meu germà Ismael, mestres a l'inici de l'Escola d'Adults de Can Serra.

NOTES.

1. El COPEM (*Centro Oficial de Patronato de Enseñanza Media*) creat el 1958, fou el primer institut de secundària que hi ha va haver a la ciutat i era una filial de l'Institut Jaume Balmes de Barcelona.
2. FREIRE, P. (2009, reimprés) *La Pedagogia como práctica de la Libertad*. Madrid: Ed. Siglo XXI.
3. FREIRE, P. (1970) *Pedagogia del Oprimido*. Madrid: Ed. Siglo XXI.
4. FREIRE, P. (1973) *¿Extensión o Comunicación? La concientización en el medio rural*. Madrid: Siglo XXI y Tierra Nueva.
5. AMHL. Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat.
6. JAUMÀ, Josep M. (1981) *Els meus instituts*. Barcelona: CEAC.
7. Document de la classe de Religió de Jaume Botey, facilitat per Manel Sorribes.
8. Del *Resum de la Comunitat de la Parròquia de Sant Benet* - juliol 1974
9. TOUCHARD, Jean (1972) *Historia de las ideas políticas*. 3ª ed. Madrid: Tecnos.
10. <https://elhonordepalencia.blogspot.com/2020/07/estrellas-fugaces-luis-valero.html>

REFERÈNCIES.

Documents consultats a l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat (AMHL)

AMHL 862-3-3-1-072917-01-1973-09-21. Memòria d'Activitats del curs 1973-74

AMHL 862-3-3-1-072917-01-1975-01-24. Mercè Romans: Subvenció demanada

AMHL 862-3-3-1-072917-01-1973-12-30. Jaume Botey: Sol·licitud de legalització

AMHL 862-3-3-1-072917-01 Mercè Romans: Notes per al Professor de *Así aprendemos en Can Serra*.

AMHL 862-3-3-1-072917-01-1978-01-20. Guia de diverses assignatures del Certificat d'Estudis .

AMHL 862-3-3-1-072917-01-sd-003. Dossier pel Professorat de *Así aprendemos en Can Serra*.

AMHL 862-3-3-1-072917-01-1979-03-25. Informe de l'Escola d'Adults.

AMHL 862-3-3-1-072917-06-02-. Andreu Trilla: Cartell de la col·locació de la primera paret dels locals de la Parròquia.

Memòria de la *Concejalía de Cultura* dels anys (1972-1975).

Guies de Geografia, Història, Ciències Naturals, Matemàtiques per al "Certificat" .1974.

Informe *Memòria de l'Escola d'Adults* 1975. (Mercè Romans)

Altres documents

Documents de l'Arxiu personal de Maria Pilar Massana

Diari *Tele/eXprés* del 22 de juliol de 1974

Diari de Barcelona del 23 de juliol de 1974

Documents sobre Can Serra, anys 70, dipositats al CELH

Història del *Cine Club Buñuel*

Articles *Quaderns de Pedagogia*